

Dokumentácia stavu knižničných zbierok spolku slovenských žien Živena v Martine

(Pokus o situačný náčrt a reflexia súčasného stavu knižnice spolku Živena v Martine)¹

Marián Grupač

Založenie spolku slovenských žien Živena

Živena bol historicky prvým spolkom, či združením slovenských žien, ktorý vznikol na území Slovenska.

Hlavným cieľom spolku malo byť vzdelávanie slovenských žien a dievčat v národnom duchu. Založený bol 4. augusta 1869 v Turčianskom Sv. Martine.

Finančné zdroje tohto spolku boli od začiatku jeho fungovania skromné. Členské príspevky tvorili nepatrnú čiastku. Americkí Slováci začali Živenu podporovať až neskôr, a o iných finančných podporách sa v historických prameňoch nič neuvádza.

Živena bola teda odkázaná na zbierky a drobné dary. Svoju činnosť, ktorá mala mať charakter národný, musela od začiatku chápať ako zárobkovú činnosť, ktorá pomôže získať nevyhnutný prevádzkový kapitál. Predpokladala sa preto, že ochotnícka divadelná činnosť a samozrejme aj vydavateľská, budú ziskové. Prostriedky mali potom slúžiť opäť k realizácii dominantného cieľa – založeniu odbornej dievčenskej školy.

A tak sa Živena, okrem školskej a osvetovej činnosti zamýšľala venovať aj činnosti vydavateľskej a začiatkom osemdesiatych rokov devätnásteho storočia mení svoje stanov. Doterajší názov „Živena, spolok slovenských žien“, mení na „Živena, vydavateľský a dobročinný spolok slovenských žien“ a svoju činnosť chce rozšíriť o vydávanie slovenských kníh, ktoré sa mali neskôr stať hlavným článkom vybudovanej spolkovej knižničnej zbierky.

V zápisnici zo zasadania výboru Živeny zo 4. augusta 1885 o tomto kroku informuje aj samotný Ambro Pietor, keď píše: „*Budeme vydávať knihy! Pre koho? Pre dcéry nášho národa, pričom ovšem chceme si pochlebovať, že nájde sa tam potom nejakovské zrno aj pre jeho synov. A musí nám na tom záležať, menovite aby slovenským ženám dostalo sa dostatočnej duchovnej potreby že by tak staly sa v zmysle stanov takými dcérami národa a vlasti.*“

¹ Príspevok je súčasťou plnenia grantu VEGA č. 1/0675/14 Výskum katalógov historických knižníc ako fenoménu kultúrneho dedičstva Slovenska a Slovákov.

Budovanie knižničnej zbierky spolku slovenských žien Živena bola poznačená najmä finančným nedostatkom, a tak bol spolok odkázaný väčšinou na knižné dary a neskôr na budovanie zbierky z publikácií, ktoré boli realizované vo vlastnej vydavateľskej produkcii. Vydavateľská činnosť Živeny mala pôvodne a dočasne nahradiť neúspešné snahy o založenie dievčenskej školy, ale časom ju svojim významom ďaleko prerástla. Almanachy a letopisy Živeny, časopisy *Dennica* a *Živena* si získali tisíce čitateľov a talentovaným autorkám dali príležitosť prejavíť svoje literárne a publicistické ambície.

V roku 1882 nemala Živena ešte žiadny konkrétny vydavateľský plán, a ani prostriedky na jeho prípadné realizovanie. Avšak samotné povzbudenie do písania podnietilo mladé ženy realizovať sa na literárnom poli. Živena napokon vydala dva *Národné almanachy* (1872, 1885), štyri *Letopisy Živeny* (1895, 1898, 1902, 1907) a od roku 1910 vydávala časopis *Živena*, ktorý sa udržal aj cez vojnu ako jeden z mála slovenských časopisov. Predchodcom časopisu *Živena* bola Vansovej *Dennica*, založená v roku 1898 na podnet Kálala a Salvu a redigovaná Teréziou Vansovou. *Dennica* bol výhradne ženský slovenský časopis, ktorý de facto Živene nepatrilo, ale s ňou spolupracoval.

Vansová sa o založení *Dennice* so Šoltésovou radila a mala jej súhlas. V roku 1906 časopis prevzal Votruba a snažil sa z neho urobiť moderný, náročný časopis, čo sa však nie príliš zavrávalo čitateľom, mnoho predplatiteľov sa odhlásilo a tak musel svojho zámeru Votruba vzdať.

Knižná zbierka - „knižnica“ Živeny

V súvislosti s knižnými zbierkami spolku Živena je potrebné uviesť, že „knižnica Živeny“ ako registrovaná inštitúcia de facto neexistovala. V doposiaľ preskúmaných archívnych materiáloch sme nenašli žiadnu zmienku o ústrednej, centralizovanej spolkovej knižnici ako systematicky spracovanom a evidovanom archíve knižných zbierok Živeny. V Slovenskom národnom archíve sme však objavili dokument, ktorý by mohol potvrdzovať existenciu akejsi „neoficiálnej“ katalogizovanej knižnej zbierky.

Ide o súpis kníh nazvaný „Katalóg kníh“ z miestneho odboru Živeny v Spišskom podhradí. Zbierku tvorilo 55 zväzkov, ktoré boli dňa 3. júna 1944 odoslané do ústredia Živeny do Martina.

Taktiež sa v Slovenskom národnom archíve nachádza dokument, podľa ktorého bola evidovaná knižná zbierka aj v miestnom odbore Živeny v Púchove.

Dňa 5. februára 1944 oznamuje do ústredia Živeny v Martine predsedkyňa a tajomníčka miestneho odboru v Púchove, že sa vzdávajú svojich funkcií a cit.: „*Keďže niet nikoho, kto by*

funkcie prebral, posielame všetky knihy, a to administratívny protokol, pokladničný denník a zápisnicu, ako aj pečiatku a celú korešpondenciu Ústrediu k úschove. Súpis inventáru tiež pribaľujeme. Knihy zostávajú v úschove u pani notárovej Šikurovej“.

Zoznam kníh, o ktorých sa píše v uvedenom liste sa tiež nachádza vo fonde Slovenského národného archívu v Bratislave a obsahuje popisy kníh, ktoré mali ostať v úschove notárky Šikurovej.

Súpis končí rukou napísanou poznámkou spomínanej notárky Šikurovej, v ktorej svojim podpisom potvrdzuje že knihy má naozaj v úschove ona.

V historických zápisniciach zo zasadaní vedenia ústredia Živeny sa taktiež sporadicky objavujú zmienky o knižných daroch, či nákupe kníh, ktoré by mohli potvrdzovať budovanie knižného fondu Živeny, avšak už chýba potvrdenie, či explicitné pomenovanie tejto zbierky ako knižnica, či fond spolku slovenských žien Živena.

Napríklad zo Zápisnice zo zasadania ústredia Živeny z 20. septembra 1922 sa dozvedáme, že: *„tajomníčka slečna Anna Fabriciusová oznámila, že prof. Dr. Láni poslal dve brožúrky: 1. Slováci nepite alkohol! A 2. Slovenské ženy! s poznámkou, že ak si Živena praje, pošle zdarma toľko výtiskov, koľko by asi potrebovala.“*

Taktiež napríklad zo zápisnice zhotovenej zo zasadania ústredia z 20. marca 1923 zisťujeme, že pani tajomníčka predostrela výboru *„knižku Dr. Burjana „Nemluvňa“ , ktorú vydala Živena v druhom vydaní opravenom a doplnenom pani Dr. V. R. Bezděkovou z Ružomberka.“*

Na tom istom mieste sa tiež píše, že *„Česká ženská pečlivost' o mládež v Brne posíla ukázkové číslo brožúrky Dr. Márie Nečasovej – Pouhovej „O sociální péči rodinné“ s žiadosťou o rozširovanie. Zakúpi sa pre všetky odbory.“*

V súčasnosti sme, na základe nášho, stále prebiehajúceho výskumu, zachovanú knižnú zbierku spolku Živena funkčne diferencovali dočasne na štyri, resp. šesť, fragmentov, keďže dva zbierkové fondy sme doposiaľ nepreskúmali, no evidujeme ich existenciu, potvrdenú odkazmi v odbornej literatúre, či z osobnej korešpondencie:

I. Knihy, brožúry, časopisy a ostatné tlačoviny nachádzajúce sa v Slovenskom národnom archíve v Bratislave vo fonde Živena

II. Katalogizovaná a spracovaná zbierka dokumentov uchovávaná v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice (SNK)

III. Súpis dokumentov (kníh) darovaných Živene od Spolku českých učiteliek v Prahe (rukou písaný list – čiastočne čitateľný) a súpis kníh darovaných E. M. Šoltésovou Slovenskému národnému múzeu v Martine (písacím strojom spísaný zoznam – čitateľný)

IV. Sčasti spracovaná zbierka tlačovín nachádzajúca sa v súčasnom sídle spolku Živena na Hviezdoslavovej ulici v Martine

V. Knižná zbierka Živeny sústredená v sídle Slovenského inštitútu v Clevelande (USA)²

VI. Knižná zbierka spolku Živena sústredená v Slovenskom Banskom múzeu v Banskej Štiavnici³

Dnešnú knižnú zbierku spolku slovenských žien Živena, sústredenú v sídle a ústredí Živeny na Hviezdoslavovej ulici v Martine, nemožno explicitne označiť knižnicou.

Po rekonštrukcii interiéru v súčasnosti prebieha revízia fondu a pokračuje súčasne započatá tvorba dokumentu, ktorý v štandardnom bibliografickom zápise zahŕňa knižné jednotky spomínanej zbierky.

Zápis pôvodnej knižnej zbierky, ktorý sa nachádzal v ústredí Živeny v Martine predstavuje dokument s vytlačeným zoznamom, spísaným zrejme v starom textovom editore T 602, elektronická verzia je pravdepodobne „nezvestná“, alebo zapísaná na niektorej zo starých disketových jednotiek.

Uvedený katalógový zoznam obsahuje 2 344 záznamov tlačovín, prevažne kníh krásnej literatúry (slovenskej, českej, ruskej a nemeckej), pričom bibliografický zápis je tvorený nasledovnými údajmi: meno a priezvisko autora, názov diela, názov vydavateľstva, žáner, rok vydania a cena v korunách československých. Pri cudzojazyčných publikáciách je uvedená značka Č (český), R (ruský), alebo N (nemecký text).

Prvých 62 zápisov tvoria knihy vydané Vydavateľským družstvom Živena od roku 1931 do 1951. Nasledujú zápisy dvoch kníh vydaných Vydavateľským družstvom Živena, alebo uvedenia roku vydania. Súpis obsahuje taktiež dva záznamy o evidovaní Národných almanachov Živeny z roku 1885.

Archív Živeny dnes obsahuje ešte niekoľko desiatok nespracovaných knižných publikácií, spisov, zápisníc, časopisov, fotografií, ale aj audiozáznamov na starých magnetofónových páskach, krojov, hračiek a iných fragmentov.

Popísanie nespracovaných tlačovín v archíve Živeny, vytvorenie príslušného katalógu so štandardnými bibliografickými záznamami a uskladnenie kníh na vhodnejšom mieste bude predmetom našej činnosti v nasledujúcom období niekoľkých mesiacov, azda i rokov.

² Doposiaľ nešpecifikovaný a nepotvrdený údaj. V čase uzávierky sme nedostali odpoveď od kontaktnej osoby Slovenského inštitútu v Clevelande Johna Sabola.

³ Zo zborníka Slovenského banského múzea v Banskej Bystrici z roku 2004 (autorka: Adriana Matejková) sme sa dozvedeli, že v Slovenskom banskom múzeu v Banskej Štiavnici je údajne v knižnici zachovaná aj "knižná zbierka spolku Živena"; kontaktovali sme pani Matejkovú, no doposiaľ nám neodpovedala.

Skúmali sme aj inventár archívneho fondu Matice slovenskej v Martine. Podľa doposiaľ zistených informácií, sa v Archíve Matice slovenskej nenachádza samostatný fond Živeny. V podrobnejšom bádání budeme však pokračovať.